

KORPORATIV MOLIYANING NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLARI

TEMIROVA DILDORA

Annotatsiya: Korporativ moliya bugungi kunda zamonaviy iqtisodiy hayotning eng muhim va ajralmas sohalaridan biri sanaladi. Bu ta'rif mas'uliyati va ahamiyati yuqori hisoblanadigan moliyaviy boshqaruv jarayonlarini o'z ichiga oladi. Xususan, u korporatsiyalar darajasida moliyaviy resurslarni shakllantirish, samarali taqsimlash va foydalanishni tashkil etuvchi nazariyalar, tamoyillar, qonun-qoidalar majmuasini ifodalaydi. Korporativ moliyaning zamonaviy ko'rinishi kompaniyalarda barqaror rivojlanishga, moliyaviy baraka va taraqqiyotga erishishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bu esa, tabiiy ravishda, mazkur soha uchun alohida nazariy asoslar va puxta huquqiy tartiblarni ishlab chiqishni talab etadi.

Kalit so'zlar: korporativ moliya, nazariy asoslar, huquqiy asoslar, moliyaviy boshqaruv, kapital tuzilmasi, moliyaviy barqarorlik, investitsiya, kompaniya, qonunchilik, moliyaviy risk, kompaniya qiymati.

Korporativ moliyaning nazariy asosi, avvalo, bozor iqtisodiyoti munosabatlari rivojlangan mamlakatlarda moliyaviy boshqaruv nuqtayi nazaridan takomillashib borgan. Moliyaviy boshqaruv bilan bog'liq barcha tamoyillar, vositalar va instrumentlar korporativ tuzilmalarning bugungi bozordagi muvaffaqiyatli faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Korporativ moliya nazariyasi asosida kompaniyaning investitsion qarorlar qabul qilishi, risklarni tahlil etishi, sof hozirgi qiymat (NPV), ichki daromadlilik darajasi (IRR), diskontlangan pul oqimlari kabi asosiy moliyaviy ko'rsatkichlardan samarali foydalanish yotadi. Korporativ moliyaning asosiy vazifasi kompaniya qiymatini oshirish va aksiyadorlar manfaatini maksimal darajada ta'minlashga qaratilgan. Bu esa yangi texnologiyalar, innovatsion loyihalar va zamonaviy boshqaruv uslublarini tatbiq qilish bilan chambarchas bog'liqdir. Korporativ moliyaning muhim ahamiyatli jihatlaridan biri shundan iboratki, u qisqa va uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish hamda kapital tuzilmasini tanlashda kompaniyaga aniq yo'l-yo'riq beradi. Bundan tashqari, korporativ moliyaning nazariy asoslari sirasiga investorlar va kompaniya o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish ham kiradi. Bu jarayonda kapital bozorlari samaradorligi, qiymatni boshqarish kontseptsiyalari, dividend siyosati va risklarni boshqarish mexanizmlarining roli benihoya kattadir. Kompaniyalar o'z faoliyati davomida investitsion qarorlarni qabul qilishda turli moliyaviy vositalar va modellardan foydalanadilar. Bular ichida kapital narxi, aktsiyalar va obligatsiyalar qiymatini baholash, moliyaviy ko'rsatkichlar asosida tahlil o'tkazish, kreditlash va qarz vositalaridan foydalanish asosiy o'rin tutadi [1].

Nazariy jihatdan korporativ moliyaning asosiy va muhim masalalaridan biri – kapital tuzilmasini shakllantirishdir. Ya'ni, kompaniya o'z faoliyati uchun qaysi moliyaviy manbalarni ko'proq tanlashi, qaysi ulushda qarz va o'z kapitalidan foydalanishi haqida to'g'ri qaror qabul qilishi kerak. Shu bilan birga, korporativ moliya qarorlariga inflyatsiya, valyuta kurslari tebranishi, kredit stavkalari va boshqa tashqi omillar ham ta'sir o'tkazadi. Korporativ moliyaning huquqiy asoslari esa, davlat tomonidan ishlab chiqilgan va amalda qo'llanilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar majmuasidan iboratdir. Bu hujjatlar kompaniyalarning moliyaviy faoliyatini, kapital to'plash va investitsiya kiritish, mol-mulk va aktivlarni boshqarish, dividendlarni to'lash va boshqa moliyaviy munosabatlarni tartibga soladi. O'zbekiston Respublikasida ham korporativ moliyaning huquqiy jihatlari "Korporatsiyalar to'g'risida"gi qonun, "Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risida"gi qonun, "Investitsiyalar to'g'risida"gi qonun, shuningdek, Moliya vazirligining alohida normativ hujjatlari bilan tartibga solinadi. Korporativ moliyaning huquqiy asoslari kompaniyaning ustav kapitali shakllanishi, aksiyalar chiqarilishi va muomalada bo'lishi, dividendlar to'lanishi, investorlar va aksiyadorlarning huquqlari, kapital bozorida ishtirok etish tartibi, bank krediti olish va boshqa jarayonlarga doir aniq va ravshan qoidalarni belgilaydi. Shuningdek, moliyaviy hisobotlar tuzish, auditdan o'tish, soliq majburiyatlari va boshqa majburiyatlar huquqiy asoslarda mustahkamlanadi. Bu tartiblar kompaniyaga moliyaviy shaffoflik, ishonch va barqarorlikni ta'minlaydi [2].

Huquqiy asoslarning muhim tomonlaridan biri, korporativ moliya doirasida xo'jalik yurituvchi sub'yektlar o'rtasidagi shartnoma munosabatlari, kompaniya va aksiyadorlar o'rtasida tuziladigan kelishuvlar, kredit shartnomalari va sug'urta munosabatlarini puxta tartibga solish hamda amaliyotga to'g'ri tatbiq etilishidir. Zamonaviy korporativ moliya uchun me'yoriy-huquqiy tartiblarning takomillashib borishi bevosita iqtisodiyotda barqarorligi, rivojlanayotgan bozor munosabatlarining ishonchli asoslarini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Korporativ moliyaning nazariy va huquqiy asoslarini mukammal anglash va amaliyotga tatbiq etish natijasida kompaniyalar o'z resurslaridan samarali foydalanish, investitsion jozibadorlikni oshirish, moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash va boshqaruvda ochiqlik singari muhim natijalarga erishadilar. Bu esa o'z navbatida mamlakat iqtisodiyotining mustahkam asosda rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [3].

Korporativ moliyaning taraqqiyoti va rivojlanishini ta'minlab borish uchun nafaqat puxta nazariy bilimlarga, balki zamonaviy qonunchilik va normativ-huquqiy asoslarning mavjud bo'lishi juda muhimdir. Bozordagi raqobat sharoitida kompaniyalar o'z moliyaviy siyosatida turli innovatsion moliyaviy instrumentlarni tatbiq etmoqda, bu esa huquqiy asoslarni doimiy takomillashtirib borishni talab qiladi. Jumladan, xalqaro moliya bozori me'yorlarini milliy qonunchilikka integratsiya qilish, korporativ boshqaruv prinsiplari va axloqiy normalarni moliyaviy sohada

mustahkamlash loyihalari amalga oshirilmoqda. Hozirgi globalizatsiyalashgan iqtisodiyot sharoitida kompaniyalar nafaqat mahalliy, balki xalqaro moliyaviy sanksiyalar, investitsiyalar va kapitallar harakati kabi muhim jarayonlarda qatnashmoqda. Korporativ moliya va uni tartibga soluvchi huquqiy asoslar yildan-yilga takomillashib borayotgani hamkorlik, raqobat hamda moliyaviy axloqiylikni o'zida mujassam etgan rivojlanish garovi sanaladi. Korporatsiyalarda moliyaviy boshqaruvni amalga oshirishda barqaror huquqiy baza va zamonaviy nazariy yondashuvlardan foydalanish kompaniyalarning uzoq muddatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi [4].

Korporativ moliyaning muhim tamoyillaridan biri – ochiqlik va shaffoflik tamoyili bo'lib, bu kompaniyalar uchun investorlar va regulatorlarga moliyaviy axborotni to'g'ri, aniq va o'z vaqtida taqdim etishni nazarda tutadi. Bu tamoyil kompaniya obro'sini oshiradi va investorlarning ishonchiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, kompaniyalar moliyaviy operatsiyalarining qonuniyligini ta'minlash uchun doimiy monitoring va audit tizimini rivojlantiradi, moliyaviy risklarni kamaytiradi va uzoq muddatda kompaniya muvaffaqiyatini mustahkamlaydi [5].

Korporativ moliyaning nazariy va huquqiy asoslari milliy iqtisodiy taraqqiyotda juda muhim o'rin tutadi. U kompaniyalar faoliyatining samaradorligini oshiradi, ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi va tashqi hamda ichki investitsiyalar hajmini ko'paytirishga yordam beradi. Buning natijasida, yangi ish o'rinlari yaratiladi, innovatsion texnologiyalar joriy qilinadi va mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligi oshadi.

Xulosa: Xulosa o'rnida aytish mumkinki, korporativ moliyaning nazariy va huquqiy asoslari zamonaviy kompaniyalar uchun strategik rivojlanishda hal qiluvchi o'rinni egallaydi. Ular kompaniya faoliyatida moliyaviy resurslarni to'g'ri boshqarish, investitsion salohiyatni oshirish, risklarni samarali boshqarish va qonunchilik talablariga rioya qilish imkoniyatini beradi. Natijada korporativ moliyani puxta o'rganish va uni huquqiy jihatdan mukammallashtirish zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning kaliti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xasanov R.X., Yuldasheva D.S. "Moliyaviy boshqaruv nazariyalari va amaliyoti." – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
2. Xusanov A.A. "Moliyaviy menejment va tahlil." – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. G'ofurov U.R. "Korporativ boshqaruv asoslari." – Toshkent: Sharq, 2021.
4. Alimov R.X. "Tashkilotlarda moliyaviy oqimlarni boshqarish." – Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 2022.
5. Qodirov B.A. "Korporativ tashkilotlarni rivojlantirish yo'llari." – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
6. Karimov O.N. "Biznes va korporativ boshqaruv asoslari." – Toshkent: IQTISOD-LITI, 2017.
7. Jo'rayev Q. "Korporativ moliya asoslari." – Toshkent: Moliya, 2016.